

Exploatarea sării în Dacia Romană

În lumea antică greco-romană (mileniul I î.Hr. - mijlocul mil. I d.Hr.), conform relatărilor autorilor antici, monumentelor epigrafice și vestigiilor arheologice, exploatarea sării devine o adevărată industrie cu tehnologii sofisticate, cu numeroase specializări profesionale, în care au fost implicați atât oameni liberi aflați în slujba statului cât și numeroși sclavi. Anvergura comerțului cu sarea, mai ales în cadrul Imperiului Roman, cuprinde teritorii vaste, de la insulele Britanice până la Orientul Mijlociu, de la Africa de nord până la Europa centrală. Extragerea, prelucrarea și comerțul cu sarea au fost atât de importante pentru Imperiul Roman, încât ele devin obiectul unor reglementări juridice foarte stricte. Salinele erau considerate un bun public ca și minele, veniturile obținute din exploatarea lor erau taxate prin impozitele numite *vectigalia*. Evident, în lumea greco-romană extragerea minieră era cea care furniza cea mai importantă cantitate a sării, însă, după cum arată, de exemplu, o serie de vestigii arheologice descoperite în Anglia, se practica și obținerea sării din apă marină și cea a izvoarelor sărate. În Italia și Sicilia sarea era extrasă mai ales din saline, dar și din lacuri renumite aflate în Latium (*lacus Caconicus*), Agrigent și Gela.

Odată cu stabilirea stăpânirii romane în Dacia această industrie pătrunde și în spațiul carpato-dunărean. Exploatarea sării în Dacia Romană acoperea nu doar nevoile interne ale acestei provincii, ci și ale altor zone ale imperiului și cu deosebire cele ale provinciei vecine *Pannonia*, unde sarea se transporta pe calea apei (în principal pe Mureș).

Informațiile despre salinele romane din Dacia au fost adunate și amplu discutate în mai multe lucrări științifice, însă, spre deosebire de alte bogății naturale ale provinciei Dacia, aurul, argintul și fierul (ca să ne referim doar la acestea), sării i s-a acordat mai puțină atenție.

După cum arată vestigiile arheologice, epigrafice precum și unele relatări ale autorilor antici, cele mai importante zone de exploatare a sării în Dacia au fost cele de la *Potaissa* (Turda), *Salinae* (Ocna Mureș), *Ocna Dejului* și a *Sibiului*, câteva localități din județele Bistrița-Năsăud și Maramureș și nu în ultimul rând *Sovata*, *Praid*, *Sânpaul* și *Mărtiniș* din județul Harghita. Aici și în alte localități s-au pus în evidență, alături de zăcăminte de sare și metode de exploatare a acesteia, fie din masive, fie la suprafață (se utiliza, ca și în cazul aurului, apa) apoi unelte (în special din lemn) utilizate în activitatea cotidiană (unelte ce pot fi încadrate și în epocile precedente).

La Ocna Mureș (*Salinae*), urmele exploatărilor romane sunt semnalate pentru prima dată în sec. XIX de M. Ackner, care relatează despre existența unor exploatări vechi de suprafață prin decopertare, în apropierea cărora se mai puteau vedea urmele unor clădiri romane, acestea extinzându-se până spre hotarul satului Spălnaca. La Turda (*Potaissa*), semnalările privind exploatățile romane sunt chiar mai vechi, primele datând din sec. XVIII. J. Fridwalsky pomenește descoperirea unor puțuri romane în anul 1756, pentru ca la 1780 J. E. Fichtel să scrie despre lucrări romane acoperite de apă. I. Teglas semnalează și el de la Turda unelte de lemn recuperate în 1902 dintr-o veche exploatare, pe care le consideră romane, dar care ar putea la fel de bine aparține perioadei preistorice.

Nu toți autorii sunt de acord în ceea ce privește datarea în epoca romană a salinelor

de la Ocna Sibiului, deși zona făcea parte din teritoriul provinciei, ba mai mult, prin apropiere trecea drumul care venea dinspre trecătoarea Oltului și urca spre Apulum. J. Fichtel semnalase aici în secolul XVIII nu mai puțin de 15 vechi exploatări, prăbușite în mare parte, pe care le considera antice, părere împărtășită, cu unele rezerve, și de K. Horedt. V. Wollmann acordă un considerabil credit experienței și capacității lui Fichtel de a deosebi exploatările vechi de cele moderne, reținând în plus și semnalarea lui G. Teglas privind descoperirea într-o salină veche din aceeași zonă, a unor ciocane din fier, utilizate probabil la despicarea blocurilor de sare în perioada romană.

Numeroasele urme din epoca romană (urme de așezări, inscripții) dar mai ales identificarea în sec. XIX a unor vechi exploatări atribuite romanilor (*“Römergrubenpingen”*) în zona Ocnei Dejului, Cojocnei și Sicului, îl determină pe Wollmann să atribuie și el, alături de autori mai vechi (M. J. Ackner, J. Marțian), perioadei romane o serie de saline din zona nordică a Transilvaniei, unde menționează și exploătările mai mici de pe valea Someșului și afluenților săi (Cuzdrioara, Căianul Mare, Ciceu-Cristur, Ilișua, Beclean, Sintereag, Vireag și altele).

Salinele din zona Târnavelor și mai ales cele din zona Praid - Sovata au fost și ele exploatare în epoca romană, aici fiind semnalate în sec. XIX urme arheologice datând din această perioadă, semnificative fiind monedele romane găsite într-un vechi puț abandonat.

Trei monumente epigrafice descoperite în zone salifere ale Daciei pun în lumină modalitățile de administrare ale salinelor.

Astfel, prin anul 1840, în ruinele *Micieii* (Vețel, jud. Hunedoara) a fost descoperit un altar votiv datând din sec. II-III d.Hr. Inscripția gravată pe altar se transcrie după cum urmează: *Silvano Do-/mestico/ P(ublius Ael(ius) Euph(o-)/rus pro/5/ salute P(ubli)Ael(i)/ Mari con-ductoris / pascui et sa-/linar(um) l(ibens) v(otum) v(ovit) [Zeului Silvanus Domesticus, Publius Aelius Euphorus/5/ pentru sănătatea lui Publius Aelius Marus al pășunilor și salinelor, cu bucurie a îndeplinit promisiunea]*.

Un altar asemănător, datând tot din sec. II-III d.Hr., a fost descoperit în toamna anului 1927 la *Sânpaul* (com. Mărtiniș, jud. Harghita), la circa 1,5 km depărtare de Sânpaul spre Ocland *“în locul unde romanii exploatau sarea”*. Pe altar este gravată o inscripție: *Soli Inv-/cto pro / salute[m]/ C(ai) Iuli Valen-/tini c(onductoris) salinar(um/ Iulius Omucio)/ libertus actor / posuit [Soarelui Neînvinș, pentru sănătatea lui Caius Iulius Valentinus conductor al salinelor, Iulius Omucio libertul său a pus (prinusul)]*. Precizăm că la Sânpaul se afla un castru roman, iar la ieșirea din Sânpaul spre Ocland, adică aproape de locul unde a fost descoperit altarul, lângă unul dintre izvoare se observă la suprafață urmele unor construcții și amenajări de lemn.

Al treilea altar votiv cu inscripția ce face referiri la exploatarea sării a fost descoperit în anul 1913 la 12 km avale de orașul Bistrița, pe malul stâng al râului Șieu, la confluența acestuia cu râul Budac, între satele *Sărățel* și *Domnești*, unde apare la zi sarea masivă, izvoare și bălți cu apă sărată, nămol sărat, eflorescențe saline și plante halofile. Altarul datează din prima jumătate - mijlocul sec. al II-lea d. Hr. și poartă inscripția: *[I]OMETIM [P]RO SALT AEI MARI . COI . CONDVC . PASC ET SALINA . ATTICUS EIVS V . S . L . M) [Lui Iupiter cel prea bun și prea mare [ETIM ?] pentru sănătatea lui Aelius Marcus COL ? arendaș al pășunilor și salinelor. Atticus (sclavul său) cu bucurie a îndeplinit jurământul]*.

Textul inscripției atestă depunerea unei ofrande votive într-un sanctuar al lui Iovis Pater de către un sclav numit Atticus, împuternicit al unui arendaș al pășunilor și salinelor, Aelius Marius, care făcea parte din serviciul de administrare și exploatare al salinelor și pășunilor Daciei Romane. Acest sclav, ajungând la o situație mai bună, a ridicat altarul în sănătatea stăpânului său.

Din inscripțiile de mai sus rezultă că salinele Daciei se aflau în patrimoniul împăraților de la Roma și au fost arendate unor persoane din elita provincială care aveau funcție de *conductoris pascui et salinarum*. Arendașii salinelor și pășunilor din provincie aveau, conform informației de mai sus, și dreptul de comercializare a sării.

Valeriu Cavruc
Vasile Moga
Alexandru Stănescu

Bibliografie selectivă

V. Christescu, *Viața economică a Daciei romane*, 1929 și 2004

V. Wollmann, *Mineritul metalifer, extragerea sării și carierele de piatră în Dacia romană*, 1996

I. Chintăuan, I. Rusu, *Considerații cu privire la utilizarea sării și a apelor sărate din nord-estul Transilvaniei*. În: *File de storie*, 5, Muzeul Județean Bistrița-Năsăud, 2002

J. Fichtel, *Beitrag zur Mineralgeschichte von*

Siebenburgen, Nurnberg 1780.

Parias L. H, coord, *Histoire générale du travail. Préhistoire et antiquité*, I, Paris, 1959.

Lo Cascio E., Rathbone D. [Éd.], *Production and Public Powers in Classical Antiquity*, Cambridge, The Cambridge Philological Society, 2000, 99p. (Suppl. n° 26)

Le Roux, P. *Vectigalia et revenus des cités en Hispanie au Haut-Empire*, Collect. Ec. fr. Rome, 1999, vol. 256, p. 155-173.